

ZSELLÉR ANNA

Szigorúan az identitás jegyében

PROPSZT ESZTER: A KORTÁRS MAGYARORSZÁGI
NÉMET IRODALOMRÓL

Kijárat Kiadó
Budapest, 2012
224 oldal, 2400 Ft

”

Propszt Eszternek e 2012-ben megjelent gyűjteményes tanulmánykötete a viszonylag semleges és általános *A kortárs magyarországi német irodalomról* címet viseli, pedig az itt egybegyűjtött tanulmányokon egységesen vonul végig az a karakteres irodalomtudományos metodológia és elemzői szemlélet, amely a magyarországi német irodalmat, mint az identitás képződését befolyásoló és végső soron azt konstruáló nagyságként fogja fel. A szerző ennek jegyében az identitást, „mint kollektív identitást és mint az egyén szociális identitását, diskurzív konstrukcióként” fogja fel (44. o.). A tanulmányok viszonylag mereven, de érzékeny szövegelemzési stratégiáikkal produktívan támaszkodnak Jürgen Link elméletére, amely „az irodalom-elemzés mint interdiskurzus-elemzés” elméleteként Foucault diskurzusfogalma mellett irodalomszociológiai kutatási szempontokra épít (44. o.).

Ha az olvasó a szerzői előszó ajánlását követve egységes műként igyekszik befogadni a tanulmánygyűjteményt, hogy az „többet, átfogóbbat, egészlegesebbet” (9. o.) mondhasson számára a magyarországi német irodalomról, mint az önmagukban álló tanulmányok mondanának, akkor ez a szándéka nem ütközik különösebb akadályokba. A kötetet kísérő három írói interjút külön egységként kezelve a tanulmányok egymást követő során ugyanis egy jól kivehető fő tézis érvényesül. Visszatérő állításként jelenik meg az a megfigyelés, hogy a magyarországi német irodalomban a német nyelvű szövegek, mint diskurzív pozíciók sokkal kevésbé differenciált identitásformáló stratégiákat nyújtanak, mint a magyar nyelvűek, ez a tulajdonságuk pedig „irodalmi minőségükkel”, tehát esztétikai értékükkel (bár ez utóbbi kifejezésnek a használatát a szerző következetesen kerüli) is szoros összefüggésben áll (Ld. pl. 114. o.). Mivel a tanulmánykötet az „irodalmi minőséget” „az irodalom társadalmi funkciójára

vonatkozólag határozza meg” (47. o.), ezért a magyar nyelvű magyarországi német irodalom megítélését a német nyelvűhöz képest annak összefüggésébe állítja, hogy mely szövegek képesek „társadalmi funkciójukat” izgalmasabban, nyitottabban, az irodalmi jelentés többértékűségét kihasználva betölteni. Egy ilyen viszonylatrendszerben felvázolt irodalomesztétikai hierarchia okaként szerencsés módon Propszts elsősorban *nem* nyelvi okokat jelöl meg: „A különbség egyrészt a német nyelvű diskurzív vonulat hosszú ideig tartó politikai meghatározottságára vezethető vissza, másrészt a magyar nyelven író szerzők differenciáltabb irodalmi szocializációjára.” (60. o.) Propszts szerint még azok az izgalmasabb német nyelven íródott magyarországi művek sem töltik be jól az elvárt „társadalmi funkciójukat”, amelyek rávilágítanak ugyan „a forgalomban lévő identitásformáló stratégiák negatívumaira, de nem állítanak azok helyébe más, konstruktív stratégiákat” (31. o.), mint pl. Valeria Koch vagy Josef Michaelis nyelv művésze. Az „intézményesített” – ennek a fogalomnak a jelentését a kötet az első tanulmányban fejt ki – kortárs magyarországi német irodalommal szemben Propszts fő kifogása, hogy „nem feltétlenül újítón dolgozza fel a más interdiskurzusok által rendelkezésre bocsátott – a linki szóhasználatban elementáris-irodalmi, „félkész” – identitáskonstrukciókat” (48. o.). Itt a 70-es évektől induló magyar nemzetiségi politika ideológiai szocializációja hatott a legerőteljesebben, amely a 80-as évektől lehetővé tette ugyan az „áldozatdiskurzus” kialakulását az előtte uralkodó kollektív bűnösségről szóló diskurzus mellett, de nem támogatta annak a gyász munkájának az elvégzését, amelyet a kötet szerzője különösen fontosnak és elengedhetetlennek tart egy „autonóm magyarországi német identitás” kialakulásához (58. o.). Ugyanezt hangsúlyozza Propszts már az első tanulmány végén is: „Véleményem szerint ezt a gyász munkát kell elvégeznie a magyarországi német irodalomnak, ha magyarországi német irodalom akar maradni.” (43. o.) A magyar nyelvű szövegek azáltal is elkülönülnek a német nyelvűektől, hogy az identitás elemeinek és problémáinak komplexebb irodalmi feldolgozása oly módon történik, hogy a szövegek ezen tartalmakat nem csak szerzői és szereplői kommentárokból, hanem formai és esztétikai struktúráik által is képesek reflektálni (vö. pl. 59. o.). Az előbbi megállapítások és összehasonlítások alapját egyértelműen az képezheti, hogy Propszts viszonylag nyitottan értelmezi a magyarországi kortárs német irodalom fogalmát, és ehhez a diskurzushoz sorol minden olyan szöveget, amelyben „a [magyarországi német] tematikai jegy meghatározó szerephez jut a konfiguráció vagy a konfliktusstruktúra kialakításában” (49. o.). Természetesen ez a nyitottság csak viszonylagos, és kizárólag a szerző előbb felsorolt irodalomértésének jegyében, az identitás társadalmi fogalmától függően értelmezhető.

A rendszerszerű vizsgálat és elméleti megalapozás után öt műelemző tanulmány következik. Ezek – a kötetet záró interjúk mellett – a könyv legolvasmányosabb szövegei, melyek Kalász Márton (*Téli bárány*), Elmer István (*Parasztbarokk*) és Balogh Róbert műveit (*Schvab evangéliom*, *Schvab legendariom*, drámák) elemzik behatóan. Míg a magyarországi német nyelvű német irodalomban feltárt tipikus diskurzív pozíciók vizsgálata során az derült ki, hogy az „asszimiláns”, a „dokumentátor”, a „kívülálló”, a „sorsüldözött” vagy a „gyászoló” pozícióinak szövegbeli életre keltése kapcsán ezen szövegek által „hosszú ideig nem keletkez[t]ek komplex világmodellek” (56. o.), addig a fenti három szerzőt az tünteti ki Propszts Eszter szerint, hogy műveikben az identitás kialakulását eleven pszichológiai folyamatként képesek ábrázolni. Ennek a folyamatnak a végigkövetését a tanulmányok számos izgalmas

szövegpéldával dokumentálják. A tanulmányok olvasója így egyben irodalom-olvasóvá is válik, és betekint a magyarországi német irodalom fő egzisztenciális problémaköreibe.

Korábban Propsz a magyar nyelven író szerzők „differenciáltabb irodalmi szocializációját” jelölte meg műveik magasabb komplexitásának egyik okaként. Hiányzik azonban ennek az „irodalmi szocializációnak” a műelemzéseken keresztül történő csatolása olyan világirodalmi változásokhoz és folyamatokhoz, amelyek indokolnák, ill. a konkrét szövegszerű elemzés szintjén rámutatnának Elmer, Balogh és Kalász műveinek az identitásképzés társadalmi funkcióján túlmutató esztétikai értékeire. Ezen értékek felmutatása nélkül a kötet azt veszélyezteti, hogy elemzett és nagyra értékelt szerzőire pusztán periferiális irodalmi jelenségként, a „kortárs magyarországi német irodalom” skanzenjének viaszlakóiként fogunk tekinteni – annak ellenére, hogy a kötetet záró interjúk három valóban izgalmas írói egyéniséget tükröznek. Az érzékeny és differenciált műelemzések és interjúk együttes olvasása után a következetes, de zárt tudományos irodalomszemlélet hátránya domborodik ki Propsz tanulmánykötetének kapcsán, amely módszerének és szemléletének kizárólagosságával az általa elemzett és megfigyelt művek sokszínűségét és értékeit legalább olyan mértékben elfedi, mint amennyire felmutatni tudja.

ÜNNEP (2006)